

УДК: 37.091.33-027.31:811.161.2(=111)
DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-2-20>

Світлана Захарівна Романюк,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, Україна,
Наталя Іванівна Богданець-Білокаленко,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри української літератури та компаративістики,
Київський університет імені Б. Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська 18/2, м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В АНГЛОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті акцентовано увагу на використанні ефективних форм, методів і засобів навчання української мови в полікультурному середовищі проживання її носіїв. Доведено, що провідна роль у цьому процесі відводиться активній взаємодії учителя і учнів під час усного мовлення з опорою на конкретні життєві ситуації за допомогою діалогу, активного використання мовних ігор, театралізації та драматизації. Аналізуються зразки творчих вправ та проблемних завдань, які сприяють формуванню мовленнєвих компетенцій учнів двомовних шкіл. Обґрунтовано, що успішному навчанню рідної мови в полікультурному середовищі сприяє застосування таких прийомів, як паралельне ознайомлення з текстами різних типів, опора на зразок і малюнок, зіставлення науково-популярного і художнього опису на одну й ту ж тему, складання опису за опорними словами, за початком та ін.

Ключові слова: українська мова, англomовне середовище, полікультурний соціум, двомовні державні школи, інноваційні підходи до навчання української мови.

Постановка проблеми. Суспільно-політичні процеси, що відбувалися на українських землях, які впродовж XX ст. належали до різних держав, а також обидві світові війни та їх наслідки зумовили масову еміграцію населення і призвели до того, що сьогодні за межами України добровільно чи вимушено опинилось майже 20 млн. етнічних українців. Значна частина їх, як засвідчують результати наукових досліджень, зберігає свою етнокультурну самобутність, примножує духовні скарби української нації. Головним чинником цього процесу є рідномовне шкільництво, яке впродовж багатьох десятиліть вирішує в діаспорі стратегічне завдання – забезпечує навчання української мови нових поколінь закордонних українців, формує їх національну свідомість та самосвідомість. Водночас аналіз освітніх реалій засвідчує, що кількість бажаних опанувати рідну мову і користуватися нею в щоденному житті катастрофічно скорочується. Цей процес спонукає педагогів української діаспори до активного пошуку ефективних шляхів навчання мови в полікультурному середовищі країн проживання, плекання в дітей і молоді любові й пошани до неї, прагнення вивчати її в умовах полілінгвального соціуму. Їх досягнення в цій галузі лінгводидактики заслуговують вивчення й поширення в освітньому просторі сучасної України, де сьогодні також набули особливої актуальності проблема вивчення української мови як рідної та державної і, відповідно, утвердження її соціально-комунікативних функцій в державі та на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовно-освітні проблеми, над вирішенням яких працюють

зарубіжні українці, шляхи їх вирішення в багатомовному середовищі привернули увагу вітчизняних учених – лінгвістів, лінгводидактів, педагогів лише в останнє десятиліття XX ст. – на початку XXI ст. (Б. Ажнюк, Л. Божук, Ю. Заячук, В. Кемінь, І. Ключковська, П. Кононенко, А. Марушкевич, Л. Масенко, О. Палійчук, С. Пономаревський, І. Руснак, М. Степаненко, Г. Філіпчук та ін.). Окреслена нами проблема, не зважаючи на її актуальність, ще не знайшла належного висвітлення в сучасній українській лінгводидактиці, хоча, безперечно, цього заслуговує.

Мета статті – виокремити й проаналізувати інноваційні форми, методи, прийоми і засоби навчання української мови в англomовному соціумі держав проживання задля використання найбільш ефективних із них у навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу. Дослідження вчених і аналіз особливостей побутування мови (не тільки української) в поліетнічному середовищі засвідчує, що цей процес залежить від мовної політики країни, мовної свідомості носіїв, її соціального статусу та впливу на неї панівної, офіційної, державної мови. Переважна більшість зарубіжних українців проживають у тих державах, де формально сповідується двомовність, а насправді утверджується одномовність. На підтвердження сказаного наводимо слушні міркування з цього приводу відомого українсько-канадського педагога Б. Білаша: «В Канаді чуємо про двомовність найчастіше тому, що федеральний уряд зробив великий тиск на навчання так зв. «офіційних» мов, і в тому уявляємо собі звичайну англійсько-французьку двомовність. Значить, загаль-

не, світове сприймання двомовності перетворилося в Канаді у вузьку узагальнену специфічну концепцію. І таке розуміння двомовності – англо-французької – ще досі є панівним в урядовій офіційності» [1, с. 34]. Українці ж, стверджує Б. Білаш, краще сприймають світову концепцію, за якою двомовність – це знання або вживання будь-яких двох мов. Більше того, вони розрізняють два види цього явища: позитивна і негативна двомовність. Позитивний вияв двомовності «створюється тоді, вважає українсько-канадський дослідник С. Зошук, коли рідну мову підтримується, тобто, коли батьки і члени родини говорять між собою і з дитиною українською мовою, а не дають першества другій мові (державній). Дитина мусить відчувати, що ми шануємо нашу рідну мову, що ми її ставимо на перше місце, і то при кожній нагоді, при різних розмовах» [2, с. 33]. Такий підхід, за спостереженнями учених діаспори, веде до того, що пізніше вивчена й уживана англійська мова не зашкодить українській в її первинності, навпаки, підкреслить її рівновартість. У таких умовах дитина знатиме дві мови, не нашкодивши водночас рідній. Натомість негативна двомовність, стверджує С. Зошук, «розвивається тоді, коли рідну мову замінено іншою, надаючи їй перевагу більш значущої мови. З досліджень різних вчених виходить, що лише додатна двомовність створює умови усестороннього розвитку осередку мови, навіть є уже голоси (Вассо, Глігора), що англійська, навіть як друга мова, розгладжує мовні осередки до тої міри, що є труднощі у плеканні рідної мови» [2, с. 33].

Аналіз освітньої політики у США, Канаді та Австралії засвідчує, що уряди цих держав насаджують негативну двомовність. Власне, це підтверджує і вже згадуваний Б. Білаш, який пише: «В Канаді, як і в Америці, в навчанні мов тримаються до великої міри асиміляційних принципів одномовності, хоч ми щороку більше уваги звертаємо на двомовність, а за минулих кілька років – на багатокультурність. Це слово відноситься до суспільства, яке може бути багатомовним, хоч люди, з яких складається таке суспільство, є звичайно тільки двомовні» [1, с. 34].

Саме тому американський уряд виділяє мільйони доларів на двомовне навчання. Існує багато професійних організацій, які займаються виключно двомовним навчанням у школах (наприклад, National Association for Bilingual Education (NABE)). Найбільшу користь із цього мають іспаномовні громадяни США. Практика і численні дослідження показали, що учні двомовних шкіл перебувають на значно вищому рівні розвитку від одномовних.

За таких обставин методика навчання мови та її принципи суттєво змінились: учителі двомовних шкіл стали більше турбуватись про вивчення мови для усного користування і викладати її за методами розмовними як більш ефективними в полікультурному соціумі, а вже потім переходити до засвоєння писемної мови, читання і граматики.

Щоб процес вивчення української мови був усвідомленим, цікавим, педагоги прагнуть розширювати уявлення дітей про види комунікації, різні стилі і жанри мовлення, які вони отримали на уроках англійської, намагаються навчити своїх вихованців мислити, діяти в нестандартних умовах, розв'язувати різні комунікативні проблеми в певних мовленнєвих ситуаціях. Адже кінцева мета цього процесу в початковій ланці рідномовної освіти передбачає формування в учнів таких умінь:

- виразно й емоційно читати;
- володіти всіма видами мовленнєвої діяльності;
- добирати виражальні засоби для впливу на співрозмовника, слухача (читача);
- дотримуватись норм сучасної літературної мови;
- сприймати глибину чужого мовлення і передавати власне ставлення до почутого чи прочитаного;
- переказувати, повідомляти з метою зацікавлення, захоплення, переконання слухача (читача).

У процесі формування комунікативних умінь ефективними є такі завдання, які вимагають увійти в ситуацію, уявити себе в певній ролі. Таким чином, розвиваються навички монологічного і діалогічного мовлення, зростає інтерес до культури мовлення.

Виходячи із завдань шкільних програм, вчителі будують заняття з української мови так, щоб учні успішно оволодівали і монологічним, і діалогічним мовленням, набували культури мовлення. Комунікативна діяльність здійснюється в ході розв'язання школярами системи усних і письмових мовленнєвих завдань, розташованих у порядку наростання їх складності. Дослідження сучасних учених переконливо свідчать, що утворення мовленнєвих ситуацій посилює цілеспрямованість дії школяра, підвищує інтерес до процесу роботи, до її результатів, а це створює передумови для активної мовленнєвої діяльності. Останнє зумовлено тим, що сучасна школа має підготувати не просто мовців, а людей культурних, які зуміють однаковою мірою досконало володіти рідною і іншими мовами.

Саме вчителів початкових класів слід так знайомити дітей з мовними одиницями, тобто зі словами мови, яка вивчається, щоб усі вони засвоїли обов'язковий лексичний мінімум, щоб слова «пройшли» через мову учнів, стали їх потребою, тобто «природним» надбанням. Досягнути цього можна, наприклад, за допомогою прийомів, які використовує вчителька з Канади П. Сембалюк. Так, тему уроку «Ходить гарбуз по городу» вона розкриває так: спочатку читає казочку і показує малюнки, а, читаючи, драматизує і пояснює, що відбувається. Далі діти слухають цю пісеньку з грамзапису й починають співати, оскільки вони вже просто не можуть утриматися від співу. Коли учні засвоюють мелодію і слова, проводиться драматизація казки. Учителька розподіляє ролі, чіпляє їм гарбузики, дині, огірки і т. д. Кожна дитина відчуває, що виконує щось важливе і що вона залучена до дії. Усі веселі та задоволені. Завдяки такому підходу діти не тільки вивчають слова, але й усвідом-

люють розуміння дії і відчуття того, що робили все разом, гуртом. Водночас вони засвоюють такі поняття, як маленький і великий, довгий і короткий, родинне життя, кольори тощо.

За слухними міркуваннями педагога, використання українських пісеньок і казок, ігор та забав можна навчити дітей не тільки мови, але й також наповнити концерти, драми, руханку – тобто те, що допоможе дитині розвинутися повністю. Так у неї пов'яжеться поняття української ідентичності з канадською реальністю [4, с. 40].

Розробляючи зміст ситуацій на початковому етапі формування мовленнєвих умінь школярів, українські вчителі намагаються виходити із теорії мовленнєвих навичок, урахувавши також лінгвістичні і психологічні особливості формування мовленнєвих умінь в умовах англійсько-української двомовності.

Дослідженням встановлено, що успішному навчанню української мови в освітньому просторі державної двомовної школи сприяє застосування таких основних прийомів: а) паралельне ознайомлення з текстами різних типів; б) опора на зразок і малюнок; в) зіставлення науково-популярного і художнього опису на одну й ту ж тему; г) складання опису за опорними словами та початком. Основною умовою вироблення в учнів умінь будувати висловлювання типу описів є створення спеціальних мовленнєвих ситуацій, компонентами яких є: мета висловлювання, умови, в яких воно відбувається, адресат.

Досвід показує, що створення мовленнєвої ситуації допомагає учням побачити в роботі над описом не просто завдання побудувати текст, а необхідність найбільш точно і повно висловити свою думку. Мовленнєві ситуації сприяють також усвідомленому відбору мовних засобів відповідно до мети та умов висловлювання.

Уже з 2-го класу учні вчать самостійно складати діалоги. За їх допомогою вони входять у запропоновану вчителем мовленнєву ситуацію, намагаються дати оцінку подіям, висловити своє ставлення до вчинків людей тощо:

– *скласти і попарно розіграти діалог між двома друзями (подругами), які обговорюють прихід до їхнього класу новачка;*

– *скласти і розіграти діалог між бібліотекаром і учнем, який прийшов у бібліотеку підібрати твори письменників-земляків.*

Учням 3-4 класів, які уже мають відповідний лексичний багаж і комунікативні уміння з української мови, пропонуються складніші завдання:

– *скласти і розіграти діалог «На виставці», в якому повинні прозвучати імена місцевих художників і назви їхніх картин.*

Особливе значення надається учнівським творчим роботам, оскільки складання творів – це загальнопедагогічна проблема, від розв'язання якої залежить розумовий і естетичний розвиток дітей, багатство їхнього духовного життя, рівень мовленнєвої компетентності:

– *прочитати текст, назвати слова, що служать засобами зв'язку першого і другого речень. Звернути увагу на епітети, якими наділені названі у тексті квіти. Дібрати епітети до назв квітів: матіола, лілія, гвоздика, айстра, хризантема.*

Квіти – невід'ємна окраса нашого життя, їх дарують на свято, вирощують у садах і парках, ними прикрашають житло. Усі знають вишукані конвалії, ніжний ряст, золотаві зірочки, гусячі цибульки, білі ромашки, сині волошки, гордовиті півонії, духмяні грона білої акації, рожеві голівки конюшини та багато – багато інших.

– *Прочитати текст. Поширити кожне речення словами, що називають ознаку предмета. Простежити, як змінюється зображуванна картина. Що цьому сприяє?*

Рожа рожева або мальва.

У кожного народу є свої квіти. Мальва здавна була популярною в Україні, її стебла з квітами прикрашали мало не кожную садибу. Нарівні з нагідками і чорнобривцями мальва створювала національний колорит українського села.

Створення мовленнєвої ситуації допомагає учням побачити в роботі над описом не просто завдання побудувати текст, а необхідність найбільш точно і повно виразити свою думку. Мовленнєві ситуації сприяють також усвідомленому відбору мовних засобів відповідно до мети та умов висловлювання.

Проведений аналіз практики вчителів двомовних шкіл у Канаді, де державною мовою є англійська, дає підстави стверджувати, що в роботі з учнями початкових класів над текстами-описами необхідно розвивати у них спеціальні уміння: бачити навколишні предмети (спостерігати), сприймати їхні істотні ознаки; впізнавати опис (чи його елементи) серед висловлювань інших типів; визначати межі теми, розкривати тему й основну думку висловлювання; добирати і систематизувати матеріал для опису предмета, явища, процесу (слова, словосполучення, вирази, речення); об'єднувати речення в текст, дотримуючись логіки викладу; використовувати мовні засоби відповідно до мети висловлювання; удосконалювати створений текст. У процесі вироблення названих умінь учителю слід враховувати складові розвивального компоненту сучасного уроку.

Для формування умінь спостерігати і бачити істотні ознаки об'єктів навколишнього середовища доцільно організувати прогулянки з дітьми, практикувати вправи на впізнавання предметів за певними ознаками, відгадування загадок, логіко-стилістичні вправи, ігри тощо.

Ефективними є завдання на порівняння, наприклад:

1. Прочитайте, як можна порівнювати предмети і по-різному описувати одну і ту ж ознаку.

2. Прочитайте речення і скажіть, чи правильно проведено порівняння предметів: «Ведмідь великий, а зайчик сіренький», «Лисичка яскраво-оранжева, а

їжачок маленький». Чому? Про яку ознаку ведмеда говориться? А про яку ознаку зайчика? («У реченні говориться про різні ознаки тварин»). Як правильно побудувати речення? Порівняйте ведмеда і зайчика за величиною. Як потрібно сказати? («Ведмідь великий, а зайчик маленький»). Порівняйте за величиною личку і їжачка.

Важливу роль у навчанні дітей упізнавати опис (чи його елементи) відіграють такі види роботи: аналіз текстів, що вивчаються на уроках читання; зіставний аналіз текстів різних типів (розповідь, опис, міркування); визначення типу мовлення в текстах вправ, розміщених у підручниках із рідної мови та читанках; добір заголовків до текстів тощо.

Завдання такого типу допомагають формувати в учнів уміння аналізувати, розрізняти типові й особливі, суттєві і несуттєві.

Зокрема, порівняльний аналіз текстів включає завдання типу:

– *Прочитайте тексти. Про кого розповідається в цих текстах? У якому тексті розповідається про те, що робив їжачок після зимової сплячки? Де описується зовнішній вигляд тваринки? А в якому тексті повідомляється, що їжаків слід охороняти? Яке питання можна поставити до другого тексту? Чим відрізняється цей текст від першого і третього?*

Добір заголовка поданого тексту передбачає такі, наприклад, вправи:

– *Подумайте, який із запропонованих заголовків відповідає поданому тексту: «Осінь», «Пізня осінь», «Восени в лісі»? Доведіть, чому.*

– *Чи можна дати заголовок цим реченням? (Пропонується зв'язний текст). Чому? Який заголовок доберемо?*

– *Прочитайте текст. На що автор хотів звернути увагу? Який заголовок буде найбільш доцільним?*

Для закріплення умінь відрізняти опис від інших висловлювань учні визначають типи текстів, які опрацьовуються на уроках рідної мови. З цією метою пропонуються завдання типу: «Прочитати текст і визначити: це розповідь чи опис? Довести правильність своєї відповіді», «Порівняти тексти. Знайти в них відмінне і схоже», «Як ви можете довести, що цей текст – опис?»

Розвиткові уяви учнів сприяють словесне малювання, складання творів-мініатюр за опорними словами і словосполученнями та творів-описів на основі узагальнення особистих вражень, спостережень у природі. Завдання такого типу доцільно пропонувати, починаючи з другого класу, проте з різною мірою самостійності і повноти виконання.

Досвід педагогів українського зарубіжжя доводить, що у процесі роботи над текстами-описами варто практикувати завдання, які розвивають і зміцнюють інтерес дітей до мови, вчать правильно використовувати мовні засоби. Наприклад, яку пору осені зображено у тексті? Які слова допомогли вам у цьому переконатися? Знайдіть слова, які описують квітку.

Чому саме їх використав автор? Як описати березу, щоб передати її красу влітку? Уявіть, що до нас прийшла осінь. Якою ми побачимо беріску?

Пропонована робота сприяє нагромадженню спостережень, вражень учнів, активізації та розширенню словника, сприяє формуванню мовленнєвих умінь.

Аналіз досвіду роботи вчителів державних двомовних шкіл засвідчує, що вони добре усвідомлюють психолого-дидактичні особливості навчання рідної мови в двомовному соціумі і намагаються так добирати завдання, щоб кожне наступне відрізнялося від попереднього, оскільки такий підхід, за їх переконаннями, розвиває образне мислення і вдосконалює мовленнєву культуру школярів.

Виконуючи творчі завдання, учні не тільки вчать передавати настрій, враження, створювати образ, добирати виразне, влучне слово, але й глибше осмислюють значення мови в житті кожної людини й народу в цілому.

Однак, як свідчить практика, самі завдання не забезпечують ефективний творчий розвиток учнів, оскільки необхідне ще й педагогічно обґрунтоване включення їх у навчальний процес.

Важливе значення має також характер взаємин учителя з учнями. У зв'язку з творчим розвитком особистості необхідним є активне співробітництво педагога й учнів, яке дає змогу дітям виявити самостійність, розкутість, право кожному висловити свою думку стосовно певної проблеми тощо.

На початковому етапі оволодіння мовою у двомовному соціумі важливе місце займає формування умінь виразного мовлення. Аналіз досвіду вчителів української діаспори у США, Канаді, Австралії та Великобританії засвідчує, що вони досягають цього шляхом вправлення на основі формування вмінь і навичок зв'язного монологічного мовлення. Завдяки такому підходу учні мають набути певних мовних знань і мовленнєвих умінь, а саме:

- досконало знати те, про що маєш говорити;
- знати мовні багатства і вільно володіти ними;
- уміти розрізнити текст, визначити його тему, дібрати заголовок;
- знати структурні компоненти тексту (зачин, основна частина, кінцівка);
- уміти відновити текст за деформованими частинами;
- уміти побудувати власні невеличкі тексти (розповідь, опис).

Наприклад, для вироблення логічності мовлення пропонується така вправа до малюнка, де зображено фрукти (вишні, сливи):

– *Прослухайте вірш М. Рильського. Які назви фруктів ви почули в тексті? Які можна додати? Чому поет називає осінь щедрою матір'ю?*

В сизому тумані,
В синій зимовій –
Яблука рум'яні,
Груші медові.

Вміє одаряти
Сотнями дарів
Осінь, щедра мати,
Всіх трудівників.

Ефективно сприяють формуванню логічності мовлення вправи на вилучення зайвих слів, відновлення деформованого тексту, виявлення порушень у послідовності викладення думки тощо. Із зацікавленням ставляться учні до виконання і такої вправи:

Прочитайте текст. Замініть у реченнях підкреслені слова так, щоб йшлося про прихід весни.

Настала осінь. Дні весь час коротшають, а ночі довшають. Жовтіє на деревах листя. Рідко буває теплий сонячний день.

Виразність є теж однією з основних комунікативних ознак, які мають опанувати учні першого класу у зв'язку з формуванням мовленнєвої культури. Лише виразне мовлення здатне збуджувати увагу співрозмовників, формувати конкретно-почуттєве уявлення про дійсність.

Цікаве для школярів таке завдання:

– *Прочитайте, з'ясуйте, як образно висловлюють свою думку поети, надаючи словам, що означають неістоти, невластиві їм ознаки, дії.*

І вогким холодоком до хати зайшов притихлий вітерець (Леся Українка). Морозець малює на шибках узор (О. Олесь). До мого вікна підійшла весна (Д. Павличко). Сплять над озером ялинки (В. Скмаровський). Стоять осінні клени і дивляться на мене (Г. Бойко). З неба блакитного, любії діточки, сонце всміхнеться до вас (О. Журлива) [4, с. 41].

Подібними вправами, як засвідчує досвід учителів шкіл і курсів українознавства в західній діаспорі, формується одна з основних комунікативних ознак мовленнєвої культури – виразність, що визначає розуміння мовцем мети свого висловлювання, його змісту, особистого ставлення до повідомлюваної інформації, бажання вплинути на співрозмовників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білаш Б. Двомовне навчання / Борислав Білаш // Український учитель в Канаді. – 1979. – Ч.2. – С.34.
2. Зошук С. Двомовність, але яка? / С.Зошук // Життя і школа. – 1991. – Ч.1. – С. 33-36.

REFERENCES

1. Bilash, B. (1979). Dvovovne navchannia [Bilingual education]. *Ukrainskyi uchytel v Kanadi – Ukrainian teacher in Canada*, 2, 34 [in Kanada].
2. Zoshchuk, S. (1991). Dvovovnist, ale yaka? [Bilingualism but what kind of?]. *Zhyttia i shkola – Life and school*, 1, 33-36 [in Kanada].

Як уже зазначалось, мовленнєві навички виробляються поступово, на ґрунті системи вмінь, тому завдання мають бути продуманими, відповідати темі уроку, його меті. Для кожної ситуації необхідно добирати кілька різних вправ. Тему «Школа», наприклад, можна вивчати за такими варіантами: «Моя школа», «Дорогою до школи», «Навчальні предмети» тощо.

Висновки. Отже, беручи до уваги ступінь нарощення труднощів у процесі навчання учнів-початківців другої мови, потрібно виокремити як найбільш доступні для розуміння дітей молодшого шкільного віку такі види мовленнєвих ситуацій: реальна мовленнєва ситуація; мовленнєва ситуація, побудована на основі прочитаного тексту; мовленнєва ситуація, побудована на основі спеціально дібраного ілюстративного матеріалу; уявна мовленнєва ситуація.

Важливо врахувати, що мовленнєві вправи, безпосередньо спрямовані на розвиток мовлення, впливають на формування понять, почуттів, поглядів і переконань. Мета їх – допомогти дітям засвоїти лексику мови, що вивчається, а також використати її якомога ширше для навчальних, виховних завдань, для повсякденного спілкування.

Створення мовленнєвих ситуацій на уроці вимагає від учителя пильної уваги та великого напруження через те, що активність учнів слід спрямовувати в потрібне русло для досягнення поставленої мети: засвоєння мовленнєвого матеріалу і практичного оволодіння ним. Сприяє цьому дотримання учителем таких педагогічних умов: часткове надання допомоги учням (якщо в цьому є потреба) на певному етапі їх самостійної пошукової діяльності; демонстрація вчителем власних творчих робіт, їх обговорення з учнями; висловлення віри у творчі можливості учнів, ставлення до них як до повноцінних партнерів, прагнення до взаєморозуміння; щирість поведінки вчителя: вміння відкрито радіти успіхам своїх учнів, співчувати невдачам та визнавати свої поразки; володіння своїми емоціями, виявлення емоційної реакції на творчий пошук школярів, підтримання їхнього інтересу до творчості.

3. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність / Роман Кісь. – Львів: Літопис, 2002. – 304 с.
4. Сембалюк П. Мій досвід з передшкіллям / П.Сембалюк // Український учитель в Канаді. – 1983. – Ч.3. – С. 40-41.

3. Kis, R. (2002). *Mova, dumka i kulturna realnist [Language, thought and cultural reality]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
4. Sembaliuk, P. (1983). *Mii dosvid z peredshkilliam [My experience with Pre School]*. *Ukrainskyi uchytel v Kanadi – Ukrainian teacher in Canada*, 3, 40-41.

Svitlana Romaniuk,
Doctor of Pedagogy, associate professor,
Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education,
Chernivtsi Yurii Fedkovich National University,
2, Kotsiubynskoho Str., Chernivtsi, Ukraine,
Natalia Bogdanets-Biloskalenko,
Doctor of Pedagogy, associate professor,
Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies,
Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2, Tabloid-Kudryavska Str., Kyiv, Ukraine

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING UKRAINIAN TO CHILDREN IN ENGLISH SPEAKING ENVIRONMENT

The article is focused on the issue of using effective forms, methods and means of teaching Ukrainian in the multicultural environment of its speakers. The leading role in this process should be given to active interaction of teachers and students during oral communication based on specific situations through the dialogue, active use of language games, role-playing, etc. The successful teaching of the mother tongue in the multicultural environment can be provided by the use of such techniques as parallel introduction of the texts of different types, comparison of popular science and artistic description of one and the same subject, description with the use of keywords, etc. Language exercises which are aimed at the development of speaking skills influence the formation of concepts, feelings, attitudes and beliefs. Their goal is to help children to learn the vocabulary of the language and to use it widely for both educational tasks and everyday communication. A teacher should observe the following pedagogical conditions in order to promote study material digestion and its mastering by students: partial assistance at a certain stage of their independent work; demonstration by a teacher of his/her own creative works, discussing them with students; support of creative abilities of children, treating them as full partners; sincerity of behavior: the ability to be gratified by students' success, to empathize in case of their failures, to control emotions, show emotional responses to students' creative activities, maintain their interest in the work.

Keywords: Ukrainian language, English-speaking environment, multicultural society, bilingual public schools, innovative approaches to teaching Ukrainian.

Подано до редакції 25.02.2017

УДК: 371.13:502/504

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-2-21>

Антоніна Петрівна Чичук,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
бульвар Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна,
Тетяна Петрівна Кучай,
доктор педагогічних наук, професор кафедри авіаційної англійської мови,
Національний авіаційний університет,
проспект космонавта Комарова, 1, м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА УКРАЇНІ

Здійснено порівняльний аналіз навчальних планів університетів Великої Британії (Лідський університет, Роемптонський університет та університет Глазго) та України (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького та Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини), виділено особливості підготовки майбутніх учителів до екологічної освіти у двох країнах. Виокремлено прогресивні ідеї британського досвіду, які доцільно впроваджувати в Україні в процесі проведення освітніх реформ.

Ключові слова: підготовка учителів, екологічна освіта, Велика Британія, Україна.

Постановка проблеми. У розв'язанні екологічних проблем сьогодення першочергового значення набувають взаємини людини з природою. Охорона

довкілля є одним із стратегічних завдань поглиблення Європейської інтеграції, мета якої – єдина Європа. Утвердження пріоритету гуманістичних ідеалів і